

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЕКСПОРТУ В УКРАЇНІ

Вступ. Можливості висококонкурентного розвитку національної промисловості визначаються чинниками, що створюють передумови інноваційного зростання та технологічної модернізації. Зміцнення технологічної конкурентоспроможності країн з перехідною економікою, до яких входить й Україна, пов'язується з формуванням нових механізмів інноваційного розвитку та технологічного удосконалення національної промисловості, що сприятимуть розвитку технологічного експорту. І саме він дає можливість закласти основи підвищення у довгостроковому періоді динамічної, на противагу статичної, конкурентоспроможності економіки країни. А це, при формуванні необхідних внутрішніх умов уможливить забезпечення «інноваційного прориву» економіки та входження до розряду передових конкурентоспроможних економік.

Питання технологічного експорту піднімалися в роботах як зарубіжних так і вітчизняних науковців. Останнім часом в роботах зарубіжних дослідників привертають не так обсяги експорту, як його структура. Д. Хаммелс і П. Кленов показали, що промислові країни експортують значно більше товарів за високими цінами та вищою якістю, ніж менш розвинуті економіки і довели, що вплив експорту на економічне зростання залежить від його технологічної компоненти [7, с.10-28]. Х. Креспо і Ю. Вюрц на підставі аналізу показників 45 країн продемонстрували стимулюючий характер експорту для країн, що розвиваються, передусім у конкурентному середовищі відкритої економіки, але наголошують важливість постійного підвищення якості товарів та ефективності виробництва [6, с.33-49]. Різні аспекти посилення взаємозв'язку технологічного експорту та економічного зростання висвітлені також в роботах В. Нода та Т. Гріза, Б. Хокмана і С. Джанкова, П. Хіберта, Н. Черкас, В.О. Шевчука [10, 4, 8, 9].

Постановка задачі. Отже збільшення частки технологічного експорту в загальному обсязі зростаючих експортних операцій є необхідною передумовою економічного зростання, посилення не лише економічного, а й політичного впливу країни. Тому мета даної статті полягає в дослідженні об'єктивних сучасних умов активізації технологічного експорту в Україні і визначення подальших напрямків розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни.

Методологія. Для досягнення поставленої мети були використані методи статистичного аналізу з метою вивчення сучасного стану експортних операцій в Україні, метод аналітичних ієрархій для вибору і обґрунтування пріоритетів розвитку експортної діяльності.

Результати дослідження. Сучасний стан технологічної конкурентоспроможності економіки України визначає низка властивостей, що негативно впливають на можливості її зміцнення в майбутньому:

1. Підвищена залежності української економіки від сировинного експорту. Товарна структура української зовнішньої торгівлі є недвоякою: зростання експорту відбувається переважно за рахунок сировинних галузей.

Станом на кінець 2005 р. в експорті домінували продукція металургії (близько 40 %) і хімічної промисловості (10 %), тоді як машини та устаткування становили близько 13 %. У структурі експорту-імпорту зберігається вузька спеціалізація, коли на 3–4 товарні групи припадає 70–75 % зовнішньоторговельного обороту. У 2005 р. питома вага продукції чорної та кольорової металургії в українському експорті зросла до 40,9 % проти 37,9 % у 2004 р., що створює побоювання щодо зниження ефективності (збільшення фізичних обсягів експорту відбувалося на тлі стабілізації світових цін на метал та зниження рентабельності) [1, с.42-45], негативного впливу на природне середовище та недостатніх коштів для модернізації виробництва.

2. Збереження високого рівня ресурсо- та енерговитратності економіки. На кожен долар ВВП Україна витрачає у 5,5 разу більше енергоресурсів порівняно з державами Центральної Європи, і в 12 разів більше країн Організації економічного співробітництва та розвитку, причому з часом ситуація не поліпшується, а погіршується. За 1990–2000 рр. енергомісткість українського ВВП зросла з 1,39 кг умовного палива на одну гривню продукції до 1,96 кг, що підвищує залежність від імпорту сирої нафти і природного газу.

3. «Девальваційний синдром», успадкований з інфляційних 1990-х р. Знижена вартість гривні далі вважається однією з найважливіших конкурентних переваг. З іншого боку, стверджується, що гіпертрофоване зростання металургії, хімії, енергетики та паливної промисловості стало наслідком саме передевальвації грошової одиниці, яка помилково розглядалася засобом оперативного поліпшення цінової конкурентоспроможності експорту. Прихильниками «слабкої» гривні не враховувалася залежність експорту від здешевлення критичного імпорту, передусім машин та обладнання, що важливо для технологічного переоснащення виробництва [3, 14-19].

4. Відсутність мотивації у підприємств щодо здійснення інноваційної діяльності. Інноваційна активність підприємств промисловості залишається надзвичайно низькою порівняно з країнами ЄС, а

починаючи з 2001 р. відбувається скорочення кількості промислових підприємств, що здійснювали інновації. Так, за період 2001-2005 рр. цей показник знизився з 15,6% до 11%.

5. Аналіз доданої вартості за галузями промисловості демонструє, що вона створюється переважно за рахунок розвитку технологій, закладених у III технологічному укладі, що є загрозою конкурентоспроможності економіки України. За підрахунками Інституту економічного прогнозування НАНУ, в Україні частка III технологічного укладу у випуску продукції складала 57,9%, IV — 38%, V — 4%. [5, с.55-59].

6. Недостатній рівень фінансового забезпечення реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики. Відбувається поступове зниження обсягів витрат на НДДКР у ВВП. Якщо за рахунок всіх джерел фінансування у 2001 р. ці витрати склали 1,19% ВВП, у 2003 р. — 1,36% ВВП, то у 2005 р. вже 1,15% ВВП, що майже вдвічі нижче середнього рівня для країн ЄС — 1,90% (2004 р.) і значно нижче рівня США (2,59%) та Японії (3,15%).

7. Іноземні інвестори недостатньо активні щодо модернізації економічного комплексу країни. Так, станом на початок 2006 р. найбільші обсяги ПІІ було зосереджено в металургії та обробленні металу (11,1% загального надходження ПІІ в Україну), харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів (10,5%). Водночас на машинобудування припадає лише 6,3% ПІІ. Надзвичайно низьким є рівень внесків у вигляді нематеріальних активів — лише 2,53 млн дол. у 2005 р. (3,60 млн дол. — у 2004 р.), що вказує на неактивне внесення іноземними інвесторами технологічних інновацій на підприємства-реципієнти [3, 14-19].

Отже у сучасних умовах високотехнологічної міжнародної конкуренції успіху досягають країни, які спроможні розвинути внутрішній потенціал інноваційно-технологічної модернізації економіки, що посилює її гнучкість щодо реагування на зміни умов глобальної конкуренції. Тому в довгостроковому періоді для конкурентоспроможності економіки країни важливим є технологічний експорт. Це передбачає, що країни реагують на посилення конкурентного тиску не лише міжгалузевими перетвореннями, а здійснюють якісну модернізацію у межах галузей — спеціалізацію на більш науково- та технологічноємних сегментах виробництва. Тому, основними умовами ефективного функціонування механізму підвищення технологічної конкурентоспроможності економіки України мають стати [2]:

1) здійснення об'єктивної економічної оцінки технологічного потенціалу країни у контексті світової еволюції технологічних укладів та визначення на цій підставі національних інноваційних пріоритетів;

2) вдосконалення системи державного управління інноваційно-технологічним розвитком національної економіки — впровадження практики технологічного моніторингу та прогнозування, підвищення «інноваційної культури» прийняття політичних рішень, результатом чого має стати встановлення конкретних політично нейтральних середньо- та довгострокових пріоритетів забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України;

3) формування мотиваційного поля для здійснення інноваційної діяльності вітчизняними підприємствами, що передбачає як забезпечення макроекономічної та політико-правової стабільності в країні, так і активне використання пільгових умов діяльності в інноваційно активних секторах економіки;

4) здійснення цілеспрямованої державної інноваційно-промислової політики та її поєднання з структурною та інвестиційною політикою через стимулювання розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв і створення умов для капіталовкладень у технологічне оновлення виробництва;

5) вдосконалення системи фінансування інноваційних проектів за рахунок розробки та впровадження бюджету розвитку, забезпечення виконання мінімальних критичних обсягів фінансування з державного та місцевих бюджетів інноваційних потреб, запровадження інструментів бюджетного контролю коштів та пільг, які спрямовуються на цілі інноваційного розвитку;

6) створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності, що передбачає, по-перше, формування і вдосконалення механізмів функціонування нових організаційних структур інноваційного типу (технологічні парки, наукові центри, бізнес-інкубатори тощо), по-друге, поліпшення правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, зокрема дотримання прав промислової та інтелектуальної власності, по-третє, вдосконалення корпоративного управління.

Висновки. Реалізація даних завдань вимагає від українських підприємств створення експортоорієнтованої стратегії, яка б передбачала: здійснення продуктивних, технологічних, організаційно-управлінських та інфраструктурних інновацій, підвищення стабільності та завершеності технологічних циклів при створенні конкурентоздатної експортоорієнтованої продукції, покращення якості продукції, яка експортується, збільшення глибини її переробки, оптимізацію цінових умов, гнучке використання сукупного потенціалу підприємства залежно від кон'юнктури зовнішніх ринків, залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, розвиток інвестиційного співробітництва, шляхи подолання основних експортних перешкод і бар'єрів. Перелічені узагальнені стратегічні напрями розвитку експортоорієнтованої політики підприємств повинні мати системний характер застосуватись у контексті довгострокової стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, експортна діяльність буде найбільш успішною тільки у тому випадку, якщо вихід підприємства на міжнародні ринки буде не лише добре продуманим, всестороннім обґрунтованим, але і витікати з довгострокових цілей. А це свідчить про тісний зв'язок із стратегічним управлінням, що сприяє

стабілізації та укріпленню стратегічних позицій підприємства, забезпеченню довготривалої життєздатності при зміні зовнішніх умов функціонування.

Література:

1. Дем'янченко А. Анализ внешнеэкономической деятельности Украины в 1998—2005 годах: от спада к экономическому росту // *Економіст*. — 2005. — № 9. — С. 42 - 45.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку // За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозування; Фенікс, 2006. — С. 12 - 17.
3. Сухоруков А. І. Технологічна реструктуризація як напрям антикризової політики // *Стратег. панорама*. — 2005. — № 3. — С. 14 - 19.
4. Черкас Н. Т. Технологічний експорт і динаміка економічного зростання в Україні // *Формування ринкових відносин в Україні*, 2005. — № 3. — С. 12 - 19.
5. Цихан Т. В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины // *Теория и практика управления*, 2005. — № 1. — С. 33 - 46.
6. Cuaresma J., Worz J. On Export Composition and Growth // *Review of World Economics*. — 2005. — № 1. — P. 33 - 49.
7. Herzer D., Novak-Lehmann F., Siliverstovs B. Export-Led Growth in Chile: Assessing the Role of Export Composition in Productivity Growth // *Discussion Papers*. — 2004. — № 103. — P. 28.
8. Hibbert P. Evaluating Government Export Promotion — Some Conceptual and Empirical Approaches // *The International Trade Journal*. — 1998. — № 4. — P. 24 - 41.
9. Hoekman B., Djankov S. Determinants of the Export Structure of Countries in Central and Eastern Europe // *The World Bank Economic Review*. — 1997. — № 3. — P. 471 - 487.
10. Naude W., Gries T. The Economic Geography and Determinants of Manufacturing Exports from South Africa // *The Conference on Growth, Poverty Reduction and Human Development in Africa*, Centre for the Study of African Economies, University of Oxford. — 2004. — № 7. — P. 21 - 22.